

ВЗАЄМИНИ УКРАЇНИ ТА РУМУНІЇ В КОНТЕКСТІ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ

Віктор Петрінко,
Ужгород (Україна)

Період сучасних взаємин посткомуністичних України і Румунії розпочався з визнання останньою 8 січня 1992 року суверенітету нової європейської держави – України. Однак, хоча ці країни і є територіально сусідами (протяжність спільного кордону становить 613,8 км), до початку нового тисячоліття стосунки між Україною і Румунією не можна назвати тісними (як це, наприклад, відбувалось із Польщею). Офіційні візити представників як виконавчої, так і законодавчої влади (міжпарламентське співробітництво) відбувались вкрай рідко. Лише 2 червня 1997 року тодішній Президент України Леонід Кучма здійснив свій перший візит до Румунії. Результатом чого стало підписання у місті Констанца 2 червня 1997 року Договору про відносини добросусідства і співробітництва між двома країнами-сусідками, який заклав основу для майбутніх українсько-румунських відносин у всіх сферах співробітництва. Відповідно президент Румунії Еміль Константінеску вперше відвідав Україну 27-28 травня 1999 року.

На сьогоднішній день вже понад 50 нормативно-правових документів регулюють українсько-румунське співробітництво у політичній, економічній, науковій, культурній, гуманітарній галузях.

Однак у цих взаєминах виникли ряд проблем, що унеможлилювали проведення міждержавного діалогу з позицій дружби і добросусідства. Одним із ряду спірних питань стала проблема делімітації континентального шельфу та розмежування економічних зон між Україною і Румунією у північно-західній частині Чорного моря в районі острова Зміїний. Розгляд механізму і наслідків вирішення цього питання і становить предмет цього дослідження. Українсько-румунські взаємини успадкували як позитивний, так і негативний багаж радянсько-румунських відносин часів тоталітаризму. Під час переговорів стосовно укладання міждержавного договору між Україною і Румунією офіційний Бухарест намагався оскаржити юридичну чинність Протоколу про уточнення проходження лінії радянсько-румунського кордону від 1961 року на тій підставі, що вони були силою нав'язані Румунії, і в такий спосіб обґрунтувати необхідність часткової зміни на свою користь існуючого українсько-румунського

кордону. Зрештою, після тривалих переговорів, румунська сторона погодилася підтвердити ситуацію, за якою кордон з Україною визначався по лінії на момент розпаду СРСР. У підписаному двосторонньому договорі від 2 червня 1997 року визначалися порядок і принципи делімітації континентального шельфу Чорного моря і економічних зон між Україною та Румунією, оскільки до цього часу вони юридично не були розмежовані.

Для кращого розуміння територіальної приналежності Зміїного наведемо кілька штрихів з історії. Так, за давньогрецькою легендою, острів підняла з дна моря богиня Фетида для свого сина Ахілла. Перша згадка про Зміїний зустрічається в джерелах кінця VII ст. до н.е. На острові греками було споруджено храм Ахілла, який пізніше був зруйнований. З часів середньовіччя острів належав Османській імперії. Після перемоги Російської імперії у російсько-турецькій війні 1828-1829 років Зміїний відійшов до Росії. Після поразки Російської імперії у Кримській війні (1853-1856 рр.), за умовами Паризького мирного договору, острів Зміїний відійшов до Румунії, і на ньому було розташовано дисциплінарний батальйон румунської армії. Під час Другої світової війни у квітні 1944 року на Зміїний було висаджено десант Чорноморського флоту Радянської Армії, і румунський гарнізон здався без бою. За дипломатичною угодою, укладеною за всіма нормами протоколу та підписаною Миколою Шутовим (від СРСР), Зміїний з 23 травня 1948 року перейшов до складу СРСР. У 1956 році на острові було розміщено радіолокаційну роту, яка обслуговувала радар протиповітряної оборони, та прикордонну заставу.

Ще за радянських часів Зміїний адміністративно входив до Одеської області УРСР, до узбережжя якої відстань 37 км. В острова хрестоподібна, пласка форма, за площею він становить 1,5 км квадратних [1, с.281]. Відстань між крайніми точками становить 615 і 560 метрів. Після розпаду СРСР (1991 р.) Зміїний автоматично залишився у складі вже незалежної України, як правонаступниці Радянського Союзу на своїй території. З часом радіолокаційний підрозділ було виведено. Хоча острів і невеликий, українською владою було вирішено його освоїти у мирних цілях. Берег острова в основному скелястий, але за довгі роки українсько-румунської суперечки Зміїний максимально облагородили. На острові є навіть чотири пляжі: «Дамський», «Дергач», «Золотий» і «Бандитський». Оскільки на Зміїному постійно проживають близько 80 осіб (прикордонники, науковці, технічний персонал маяка та ін.), тому 8 лютого 2007 року Верховна Рада України затвердила постанову про надання житловим і господарським будівлям на острові статусу селища під назвою Біле з адміністративним підпорядкуванням Кілійському району Одеської області.

З економічного боку сам острів надто важливого значення в системі господарювання для України поки що не відіграє. Однак навколо нього,

у прибережних водах, ще у 1980-х роках радянськими геологами було знайдено значні родовища нафти і природного газу. Україна в 90-х рр. ХХ ст. розпочала розвідувально-геологічні роботи у своїй зоні берегового шельфу. Поклади нафти і газу фактично і стали причиною претензій з боку Румунії на адресу незалежної України з пред'явленням вимог про нове розмежування територіальних вод. Розпочались переговори на міждержавному рівні. Але коли вони зайшли у глухий кут, Румунія 16 вересня 2004 року подала меморандум до Міжнародного суду ООН в Гаазі із запитанням: вважати Зміїний островом чи скелею?

Зазначимо, що міжнародне право дає чітко визначені тлумачення щодо понять «острів» і «скеля» з якісною відмінністю. Так, «острів» – це територіальні води країни, що володіє ним і, відповідно, морський шельф простягаються на 200 миль від берегів або серединної точки територіальних вод сусідніх країн, а поняття «скеля» передбачає ширину територіальних вод і шельфу тільки 12 морських миль [2, с.3]. Крім того, українські вчені-юристи дають визначення поняттю «острови» у такому контексті – це «ділянки суші, оточені водою, що знаходяться вище рівня води під час припливу». Правовий статус островів регулюється як національним законодавством, так і нормами міжнародного права (Конвенція про континентальний шельф 1958 р., Конвенція ООН по морському праву 1982 р. та ін.). У міжнародно-правовому аспекті велике значення мають особливості відліку морських просторів прибережних держав за наявності біля їх берегів островів. Зокрема, згідно зі ст. 121 Конвенції ООН по морському праву територіальне море, прилегла зона, виключна (морська) економічна зона і континентальний шельф островів визначаються відповідно до положень, які використовуються щодо інших суходільних територій, за винятком того, скелі непридатні для підтримання життя людини або самостійної господарської діяльності, не мають ні економічної зони, ні континентального шельфу. Це положення виключає привласнення окремими державами великих морських просторів» [3, с.369; 4, с.590]. Таким чином, можна переконатись, що острів Зміїний відповідає, згідно з тлумаченням міжнародним правом, саме характеристиці острова, а не скелі, оскільки на Зміїному є умови для проживання людей, які ведуть певну господарську, оборонну і наукову діяльність. Тому настійливе твердження Бухареста, що Зміїний – це скеля, отже, Україна не має права на встановлення територіальних вод і його місцезнаходження не впливає на проведення лінії делімітації, є доволі сумнівним, неправомірним, політично заангажованим і тенденційним (а як на визначення Зміїного дивився офіційний Бухарест, коли там розташовувався дисциплінарний батальйон і гарнізон румунської армії?). 19 травня 2006 року Україна подала контрмеморандум. У відповідь у грудні

2006 року Румунія направила до суду репліку на нього. Судовий процес щодо острова Зміїний розпочався 2 вересня 2008 року. 3 лютого 2009 року Міжнародний суд ООН у Гаазі оприлюднив рішення. Президент високого суду Розалін Хіггінс оголосила, що «острів Зміїний не може вважатись частиною прибережної лінії України при визначенні серединної лінії при делімітації континентального шельфу та виключної економічної зони... Врахування острова означало б юридичний перегляд географії» [2, с.1]. «Суд виніс ухвалу, яка ґрунтується на міжнародному праві, що є компромісним, а рішення Суду є обов'язковим для обох сторін. І дуже важливо, що в українсько-румунських стосунках знято останню проблему у двосторонніх відносинах», – зазначив на брифінгу заступник міністра закордонних справ України О.Купчишин [5, с.17].

Міжнародний суд фактично виніс двояке, «соломонове» рішення, задовольнивши частково вимоги як України, так і Румунії. Компромісний характер судового рішення проявився і щодо лінії делімітації: під час її визначення суд застосував найпростіший метод рівновіддалених точок, які поєднуються в одну лінію. За розподілом все ж таки більша частина простору відійшла до України. Крім того, проведена судом лінія розмежування майже цілковито збігається з лінією, запропонованою ще у свій час Радянським Союзом. Суд ООН визнав, що факт включення острова Зміїний до складу території СРСР був правомірним і відповідав положенням усіх міжнародних договорів. Судом вирішено, що Зміїний – це острів, але такий маленький, що його не можна вважати береговою лінією України, як наполягала українська сторона, щоб делімітувати виключні економічні зони. Тому морський простір і було поділено у співвідношенні 2,1:1 на користь України, а не 3:1, як хотів Київ. Однак до України і так з 26 розвіданих родовищ нафти і газу відійшло 21 [5, с.17]. І все ж таки, такі структури, що були підготовлені до буріння (Губкіна), відкрите Олімпійське родовище і виявлені вуглеводневі структури (Мушкетова, Крайова, Комсомольська), які очікували інвестування, відійшли до Румунії [6, с.4]. Рішення суду позбавило Київ солідних запасів нафти і газу: 14 тис. км квадратних території у надрах яких, за одними даними, 10 млн тонн чорного золота і 10 млрд кубометрів газу, а за іншими свідченнями – блакитного палива там набагато більше [2, с.3].

Таким чином, чорноморський шельф опинився у віданні обох країн-претенденток, хоча Зміїний таки визнаний островом, як на цьому наполягав Київ, а не скелею, як цього хотілось Бухаресту. І хоча права української сторони у повній мірі на шельф, від дня винесення рішення, втрачені, тим не менш багаторічні зусилля вітчизняних дипломатів увінчались успіхом.

У вирішенні спірного питання Міжнародний суд ООН, хоча, за деякими даними, і задовольнив вимоги Румунії на 75 відсотків, все ж таки вона також зазнала втрат. Суд відмовився прийняти тези румунської сторони, які були принципами двосторонніх переговорів, обов'язковими для застосування ним. Суддями було вказано на помилковість декларації румунської сторони, яка розтлумачила Конвенцію ООН з морського права на свою користь. Суд не визнав пропоновану румунами точку на 12-мильній смузі для формування лінії розмежування. Бухаресту також відмовили в Гаазі у підтвердженні того факту, що 12-мильна смуга морських вод навколо Зміїного буде багатоцільовою зоною, яка включає територіальні води, континентальний шельф і виключну економічну зону. А головне, суд ООН своїм визнанням правомірності передачі острова Зміїного від Румунії до СРСР (1948 р.) присік наміри переділу сучасної політичної карти Європи, що могло стати прецедентом для територіальних змін в інших частинах континенту та планети в цілому. Як це сталося, наприклад, з визнанням Заходом незалежності Косова, а на противагу цьому – Росією, Нікарагуа і Венесуелою суверенітету Абхазії і Південної Осетії.

Підсумовуючи розгляд проблеми, відзначимо, що, незважаючи на заклики радикально налаштованих політиків як в Україні, так і в Румунії про виграш і програш країн, Міжнародний суд ООН виніс мудре, зважене і, в той же час, компромісне рішення, яке зняло всі перешкоди для можливостей двох сусідніх держав проводити геолого-розвідувальні роботи і видобувати корисні копалини. Адже під час судової тяганини всю діяльність на континентальному шельфі було припинено. І, загалом, та країна, яка перша почне видобуток нафтогазоносних родовищ, та і виграє фактично суперечку. Оскільки під землею кордонів нема, а родовища можуть бути з'єднаними, то, качаючи нафту з одного боку, можна її викачувати з другого.

Список використаних джерел

1. Українська радянська енциклопедія: В 12т. – Вид. друге. – Т.4. – К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1979. – 560 с.
2. Козуб Т., Гончаренко А. Киев проиграл Румынии битву за остров Змеиный // Комсомольская правда в Украине. – 2009. – 4 февраля (www.kp.ua).
3. Шемшученко Ю.С. Острова // Юридична енциклопедія: В 6т. / Редколегія: Ю.С. Шемшученко (голова редакції) та ін. – Т.4. – К.: Укр. Енциклопедія, 2002. – 720 с.
4. Шемшученко Ю.С. Острова // Великий енциклопедичний словник / За ред. акад. НАН Ю.С. Шемшученка. – К.: Юридична думка, 2007. – 992 с.

5. Філоненко С. Рішенням Міжнародного суду ООН поставлено останню крапку в спірних питаннях між Україною та Румунією // Віче. – 2009. – № 4. – С. 17.
6. Карбівничий В. Зміїний нічого не навчив // Коментарі. – 2009. – 6 лютого. – С. 4 (www.comments.ua).

RELATIONS BETWEEN UKRAINE AND ROMANIA IN THE CONTEXT OF THE GEOPOLITICAL PROCESSES IN THE BLACK SEA REGION

Summary

The article deals with the international problem of the delimitation of the continental shelf and the division of the economic zones between neighboring countries Ukraine and Romania. With the assistance of the UN International Court in Hague the conflict in the northern and western part of Black Sea and near Serpents' island was solved. The compromise decision of the Court from February 3rd 2009 established the line of the political division of the sea shelf and opened the road towards the mutual development of the oil and gas resources in their economic zones. By this legal act one problem in the Ukrainian-Romanian relations was neutralized, as well, as the conflict geopolitical point in Europe.

RELAȚIILE DINTRE ROMÂNIA ȘI UCRAINA ÎN CONTEXTUL PROCESELOR GEOPOLITICE DIN REGIUNEA MĂRII NEGRE

Rezumat

În februarie 2009 s-a încheiat perioada celor cinci ani de tergiversare juridică între România și Ucraina în privința platformei maritime a Mării Negre. Hotărârea Curții Internaționale de Justiție de la Haga a pus punct problemelor contencioase între vecini. Decizia instanței este un compromis, iar Ucraina este oficial mulțumită de decizia Curții Internaționale de Justiție ONU în cazul delimitării platoului continental și a zonei economice dintre aceasta și România la Marea Neagră. Insula Șerpilor este recunoscută legal ca fiind insulă cu ape teritoriale de 12 mile marine. În plus, Curtea de Justiție ONU a recunoscut faptul că includerea Insulei Șerpilor la URSS a fost legală și corespunde prevederilor tratatelor internaționale. Autorul subliniază faptul că decizia instanței ONU este benefică pentru ambele țări vecine, atât din punct de vedere politic, cât și economic. Acest lucru va permite României și Ucrainei reluarea imediată a cercetărilor pentru identificarea resurselor naturale (petrol și gaze naturale) de pe platoul continental al Mării Negre, în zonele indicate de instanța de judecată.